

Noelle Aarts
Barbara Ruysenaars
Chantal Steuten
Ann van Herzele

NATUUR EN BELEID BETWIST

*Een analyse van de aard
en het verloop van online
discussies over implementatie
van natuurbeleid in
Nederland*

Natuur en beleid betwist

De serie 'Working Papers' omvat studies die in het kader van de werkzaamheden van de WRR tot stand zijn gekomen. De verantwoordelijkheid voor de inhoud en de ingenomen standpunten berust bij de auteurs. Een overzicht van alle webpublicaties is te vinden op www.wrr.nl.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
Buitenhof 34
Postbus 20004
2500 EA Den Haag
Telefoon 070-356 46 00
E-mail info@wrr.nl
Website www.wrr.nl

Natuur en beleid betwist

EEN ANALYSE VAN DE AARD EN HET
VERLOOP VAN ONLINE DISCUSSIES
OVER IMPLEMENTATIE VAN
NATUURBELEID IN NEDERLAND

*Noelle Aarts
Barbara Ruysenaars
Chantal Steuten
Ann van Herzele*

Rapporten aan de Regering nrs. 68 t/m 94 zijn verkrijgbaar in de boekhandel of via Amsterdam University Press (www.aup.nl).
Alle *Rapporten aan de Regering* en publicaties in de reeksen *Verkenningen* en *Working papers* zijn beschikbaar via www.wrr.nl.

Vormgeving binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Omslagafbeelding: Textcetera, Den Haag

Prof.dr. MNC (Noelle) Aarts, Wageningen Universiteit en Universiteit van Amsterdam
Barbara Ruysenaars, Landschapsarchitect
Chantal Steuten, Andar
Ann van Herzele, Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (INBO)

Working Paper nummer 9

ISBN 978-94-90186-17-3

WRR, Den Haag 2015

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

INHOUD

1	Inleiding	7
2	Theoretisch kader: de constructie van realiteiten in gesprekken	9
	Frames en framing	9
	Dichotomieën	9
	Discursieve strategieën	10
3	Drie casussen	13
	Oostvaardersplassen	13
	Oostvaarderswold	14
	Hedwigepolder	15
4	Methodologische kwesties	17
	Selectie van gebeurtenissen die aanleiding geven tot discussie	17
	Selectie van discussies	17
	Gesprekken	19
5	Discussies polariseren	21
	Aard en verloop van de online discussies	21
	MidniteWolf	22
	Terugkerende frames en strategieën in gesprekken met betrokkenen	25
6	Terugkerende dichotomieën	29
	Natuur versus cultuur	29
	Loslaten versus beheren/beheersen	30
	Natuur versus landbouw	30
	Goed beheer versus slecht beheer	31
	Goed bestuur versus slecht bestuur	31
7	Naar een constructieve dialoog	33
	De betekenis van online discussies in het publieke debat	33
	Van discussie naar een constructieve dialoog	34
	Literatuur	37

1 INLEIDING

Het Nederlandse natuurbeleid is voortdurend onderwerp van politieke en maatschappelijke discussie; vóór het verschijnen van het eerste Natuurbeleidsplan in 1990 en ook daarna. Vóór 1990 was natuurbescherming een defensieve aangelegenheid. Het regeringsbeleid schreef voor dat natuur en landbouw met elkaar verweven zouden worden. Maar daarover waren de beide sectoren het niet eens, ze zaten elkaar immers doorlopend in de weg (Feddes 2012).

Het Natuurbeleidsplan was gebaseerd op het principe van scheiding van landbouw en natuur. In het plan werd een begin gemaakt met de ontwikkeling van een natuurnetwerk. De ambitie was om een zogenoemde Ecologische Hoofdstructuur te realiseren van bestaande en nieuwe natuurgebieden, die door ecologische verbindingzones met elkaar moesten worden verbonden, opdat ‘de otter van Groningen naar Zeeuws-Vlaanderen kan zwemmen en weer terug’ (Aarts 1998). Intussen is het Nederlandse natuurbeleid aangevuld met het Europese Natura 2000, waarmee een natuurnetwerk wordt beoogd op Europese schaal.

Hoewel er in de afgelopen 25 jaar zeker resultaten zijn waar te nemen, is het Nederlandse natuurbeleid nog geen onverdeeld succes. Zo stelt staatssecretaris Sharon Dijksma in haar Rijksnatuurvisie 2014:

“Het natuurbeleid is door veranderingen in de samenleving in een nieuwe fase beland. We kunnen inmiddels spreken van een vrij robuust Natuurnetwerk Nederland, maar we slagen er nog onvoldoende in om de achteruitgang van natuur helemaal te stoppen.” (Rijksnatuurvisie 2014: 5).

Tot op de dag van vandaag worden pogingen tot implementatie van natuurbeleid telkens weer heftig bediscussieerd. Deze discussies over het Nederlandse natuurbeleid zijn, zoals gezegd, niet nieuw. Onmiddellijk na het verschijnen van het Natuurbeleidsplan kwamen verhitte discussies op gang over wat natuur is en zou moeten zijn, en werden uitspraken genoteerd als:

“Er is geen oer natuur in Nederland meer, al vierduizend jaar niet meer en het is een illusie dat die er ooit zal komen in dit drukbevolkt land. [...] Laten we zorg dragen voor de traditionele natuur die ons nog rest.” (mondelijke mededeling voorzitter Das en Boom in Aarts en Van Woerkum 1994).

en

“Die ruige troep van Staatsbosbeheer is geen natuur. In die zooi zit geen enkele vogel.” (melkveehouder uit Waterland in Aarts en Van Woerkum 1994: 46).

Vanwege de vele controverses die de implementatie van het natuurbeleid met zich meebracht, organiseerde het Rathenau Instituut halverwege de jaren negentig een publiek debat over natuurontwikkeling in Nederland (Van de Poll en Glasmeier 1997). Dit debat resulteerde in een slotverklaring, waarin verschillende vormen van waardevolle natuur worden onderscheiden. Tegenstellingen in opvattingen over nastrevenswaardige natuur, zoals die in de discussies naar voren kwamen, werden met deze slotverklaring niet opgelost (Aarts en Te Molder 1998). Ook in de jaren daarna zijn er op tal van plaatsen in Nederland conflicten ontstaan over de implementatie van natuurbeleid (zie bijvoorbeeld Van Bommel, 2008 over conflicten in de Drentsche Aa, en De Vries, 2014 over conflicten in Wieden-Weerribben), en dat is vandaag de dag nog steeds het geval.

Weinig is bekend over de aard en het verloop van de huidige discussies over natuur en natuurbeleid. Om die reden hebben wij onderzoek gedaan naar online discussies over de implementatie van natuurbeleid in Nederland in drie gebieden: de Oostvaardersplassen, het Oostvaarderswold en de Hedwigepolder. Ook willen we weten hoe hetgeen mensen in deze discussies naar voren brengen, zich verhoudt tot de wijze waarop personen die in verschillende rollen en posities betrokken zijn (geweest) bij het Nederlandse natuurbeleid, praten over natuur en het beleid. In dit hoofdstuk presenteren wij de resultaten van het onderzoek.

In hoofdstuk 2 presenteren we het theoretische kader, dat mede richting heeft gegeven aan het onderzoek. Hoofdstuk 3 bespreken we de casussen die we hebben onderzocht. Dit hoofdstuk wordt gevolgd door methodische kwesties in hoofdstuk 4. In hoofdstukken 5 en 6 komen de resultaten van het onderzoek aan bod, waarna we in hoofdstuk 7 afsluiten met een discussie waarin de resultaten in een breder verband worden geplaatst en we speciale aandacht hebben voor wat de resultaten van het onderzoek betekenen voor de ontwikkeling en implementatie van natuurbeleid.

2 THEORETISCH KADER: DE CONSTRUCTIE VAN REALITEITEN IN GESPREKKEN

FRAMES EN FRAMING

Uitgangspunt in dit onderzoek is dat mensen de wereld bekijken vanuit een eigen idee van wat ze belangrijk vinden, en wat niet (Yanow 2000). De begrippen frame en framing krijgen hier betekenis. Frames worden geconstrueerd in interactie en laten zien hoe we betekenis geven aan verschijnselen en gebeurtenissen om ons heen. Zo ontstaan verschillende, en ook gedeelde, opvattingen, meningen, standpunten en discoursen (Ford 1999; Gray 2003; Aarts en Van Woerkum 2005; Hajer 2005; Dewulf et al. 2009). Uit een oneindig aantal mogelijke beschrijvingen van gebeurtenissen, ontwikkelingen en verschijnselen kiezen mensen een specifieke beschrijving, afhankelijk van hun ervaringen en verwachtingen, van wie ze voor zich hebben, van wat ze willen bereiken en van de manier waarop ze dat denken te kunnen bereiken. Dat doet men veelal onbewust, maar daarom niet minder strategisch en doelgericht.

De frames die in interactie worden geconstrueerd, integreren ervaringen uit het verleden met verwachtingen voor de toekomst en met inschattingen van het moment (Aarts en Van Woerkum 2006). Daarbij hangt de keuze voor een bepaald frame op een bepaald moment niet alleen af van het repertoire aan frames dat al in het geheugen aanwezig is, maar ook van de expliciete en impliciete aanwijzingen die anderen in een interactie geven (Bateson 1972; Gray 2003). Een belangrijk aspect van frames is dat ze niet vaststaan. In elk gesprek worden ze opnieuw geconstrueerd, gereproduceerd, dan wel getransformeerd, afhankelijk van de doelen die gesprekspartners willen bereiken.

We moeten de originaliteit van frames en framing ook weer niet overschatten. Veel van wat in interacties naar voren wordt gebracht, is een herhaling van wat eerder is gezegd in andere contexten. In gesprekken maken we voortdurend gebruik van stukjes en beetjes uit vorige gesprekken (Ford 1999). Dit wordt *discursive recirculatie* genoemd (Hook 2001; Van Herzele en Aarts 2013). Op die manier ontstaan tussen gesprekken in verschillende contexten verbanden, die kunnen resulteren in meer of minder dominante discoursen.

DICHOTOMIEËN

Discussies organiseren zich al gauw rondom fundamentele tegenstellingen waarlangs ook publieke opinies ontstaan (Lévi-Strauss 1979; Elchardus 2007; Van Herzele et al., te verschijnen). Voorbeelden van dergelijke tegenstellingen zijn man-vrouw, dag-nacht, ik-de ander, rauw-gekookt, of natuur-cultuur. Het gaat om

tegenstellingen waarvan de polen onverenigbaar lijken. Mensen creëren dergelijke dichotomieën om betekenis te geven aan de chaotische wereld om hen heen. We hebben ze nodig om gedachten over een bepaalde kwestie te structureren.

Dichotomieën hoeven niet automatisch tot een conflict te leiden. Dat gebeurt alleen wanneer de verschillende polen worden geactiveerd, bijvoorbeeld door een plotselinge gebeurtenis (Brady 2011). Een dichotomie is dan als het ware de kloof die de kampen in een conflict van elkaar scheidt. Hoe meer een tegenstelling door verschillende partijen wordt benadrukt, hoe dieper de kloof en hoe kleiner de mogelijkheid om tot elkaar te komen. We nemen dichotomieën als uitgangspunt, omdat daarmee de nadruk komt te liggen op spanningen die in discussies ontstaan en niet op bepaalde groepen mensen die tegenover elkaar zouden staan (zie ook Van Herzele et al., te verschijnen).

Discussies over natuur worden al gauw gevoerd langs de tegenstelling natuur-cultuur. Deze tegenstelling herkennen we in conflicten en onderhandelingen over wat natuur is (en wat niet), of over wat de waarde is van natuur ten opzichte van bijvoorbeeld landbouw (cultuur). Huidige conflicten kunnen geworteld zijn in oude dichotomieën of kunnen het ontstaan van nieuwe dichotomieën genereren (Berger 1998; Van Herzele et al., te verschijnen).

DISCURSIEVE STRATEGIEËN

Wanneer mensen met behulp van frames in discussies bepaalde standpunten naar voren brengen, dan doen ze tegelijkertijd grote moeite om die standpunten te legitimeren. Uiteenlopende discursieve strategieën worden ingezet om de ander te overtuigen, zich alvast in te dekken tegen kritiek, de verantwoordelijkheid voor bepaalde uitspraken te delen met derden, de standpunten van de opponent te devalueren, et cetera (Aarts en Te Molder 1998; Neuvel en Aarts 2004; Te Molder en Potter 2005).

Wij onderscheiden *dichotomiserende* strategieën en *de-dichotomiserende* strategieën. Met behulp van dichotomiserende strategieën wordt de onverenigbaarheid van de eigen mening met de mening van de ander benadrukt. Polarisatie wordt bewerkstelligd door het versterken van het eigen standpunt of pool (bijvoorbeeld door feiten aan te dragen, te spreken vanuit eigen ervaring of de kwestie te verbinden aan een andere kwestie), of door het standpunt van de ander en daarmee de andere pool aan te vallen (bijvoorbeeld door te beschuldigen of te kleineren).

De-dichotomiserende strategieën zijn gericht op het overbruggen van de afstand tussen twee polen en het creëren van ruimte voor tussenoplossingen, al dan niet in de vorm van een compromis. In het eerste geval loopt een debat snel het risico te radicaliseren, in het tweede geval wordt getracht om tot elkaar te komen (Dascal

2008). Kortom: de mate waarin en de manier waarop de dichotomieën door de verschillende deelnemers aan de discussie benadrukt worden, spelen een rol bij het verloop van de discussie.

Samenvattend, gaan we ervan uit dat:

1. realiteiten met behulp van frames in interactie worden geconstrueerd;
2. mensen discursieve strategieën gebruiken om hun meningen en opvattingen te legitimeren en kracht bij te zetten;
3. conflicten worden bediscussieerd aan de hand van frames waarmee dichotomieën worden benadrukt en versterkt.

Deze uitgangspunten vormen het startpunt van ons onderzoek naar de standpunten die deelnemers aan discussies innemen, de wijze waarop deze standpunten worden gelegitimeerd, welke discursieve strategieën daarbij worden gebruikt en wat daarvan het effect is op het verdere verloop van de discussie.

3 DRIE CASUSSEN

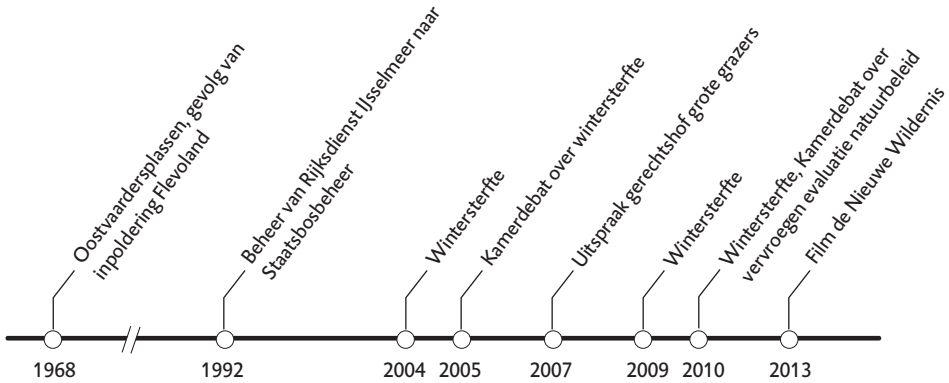
Voor dit onderzoek zijn drie gebieden geselecteerd waarover recentelijk, naar aanleiding van specifieke gebeurtenissen rond de implementatie van natuurbeleid, discussie heeft plaatsgevonden, te weten: de Oostvaardersplassen, het Oostvaarderswold en de Hedwigepolder. Het zijn interessante casussen, omdat ze alle drie met regelmaat onderwerp van felle discussies zijn of zijn geweest. Zo laait in de Oostvaardersplassen elk jaar de discussie op over het al dan niet bijvoeren van dieren die in de winter honger lijden. In de Hedwigepolder en in het Oostvaarderswold zorgen politieke besluiten over de inrichting van het gebied steeds weer voor de nodige discussie. Hierna volgt een korte beschrijving van gebeurtenissen in elk van de drie gebieden.

OOSTVAARDERSPLASSEN

De Oostvaardersplassen is een relatief jong natuurgebied met een oppervlakte van ongeveer 5600 hectare, dat wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Door spontane natuurontwikkeling is hier een interessant natuurgebied van internationaal belang ontstaan: het is Natura 2000-gebied, Vogelrichtlijngebied, staatsnatuurmonument en het heeft (in 2009 opnieuw) het Europees diploma voor natuurbeheer verworven. Vijfentwintig jaar geleden zijn grote grazers uitgezet, die de beheerder in een bijzonder beheerexperiment op een zo natuurlijk mogelijke wijze wil laten leven. Dit betekent dat kadavers van dode dieren blijven liggen en dat de dieren in principe niet worden bijgevoerd.

De Oostvaardersplassen zijn een terugkerend onderwerp van discussie in meerdere Kamerdebatten, nieuwsberichten en online discussies op diverse fora. De discussie gaat vooral over hoe wij mensen omgaan met dit als wild ervaren stukje natuur in Nederland. Belangrijke gebeurtenissen die veel reacties hebben losgemaakt bij verschillende groepen mensen zijn strenge vorst en daarmee gepaard gaande wintersterfte, en het verschijnen van de film *De Nieuwe Wildernis* (zie figuur 3.1). Deze gebeurtenissen roepen vragen op over de omgang met dieren en het beheerexperiment, zoals de introductie van grazers en het wel of niet bijvoeden, of afschieten van dieren die honger lijden. De vaak felle discussie wordt gevoerd door mensen met verschillende achtergronden uit verschillende lagen van de bevolking.

Figuur 3.1 Gebeurtenissen in de tijd, Oostvaardersplassen

OOSTVAARDERSWOLD

Het Oostvaarderswold in de provincie Flevoland was beoogd als een ecologische verbindingzone, die de natuurgebieden de Oostvaardersplassen en het Horsterwold met elkaar moest verbinden. In 2006 kreeg de provincie Flevoland in de Nota Ruimte opdracht van het Rijk om het Oostvaarderswold te gaan ontwikkelen, waarbij de regie moest komen te liggen bij de provincie. Sindsdien kent het proces vele hobbels en heeft er een opeenvolging van politieke gebeurtenissen plaatsgevonden, waardoor het Oostvaarderswold een voortdurend onderwerp van discussie is (zie figuur 3.2). Steeds bleef het onduidelijk of het Oostvaarderswold ook daadwerkelijk gerealiseerd zou gaan worden. In 2010 liet staatssecretaris Bleker weten dat de toegezegde rijksbijdrage niet zou worden toegekend, waarna de provincie besloot om op eigen initiatief verder te gaan met de ontwikkeling van het Oostvaarderswold. Dit initiatief strandde toen de provincie in 2012 een rechtszaak verloor die tegen de provincie was aangespannen door agrariërs. In hetzelfde jaar verscheen een kritisch rapport over de procesgang binnen de provincie, waarop vier gedeputeerden aftraden.

Eind 2012 liet het nieuwe Kabinet-Rutte II weten dat het de verbindingzones toch wilde uitvoeren. Dit zou betekenen dat het Oostvaarderswold toch weer in beeld zou komen. Sinds het verschijnen van het rapport over een open planproces, begin 2013, is het echter stil gebleven rond het Oostvaarderswold.

Belangrijke gebeurtenissen die tot veel discussie hebben geleid, zijn:

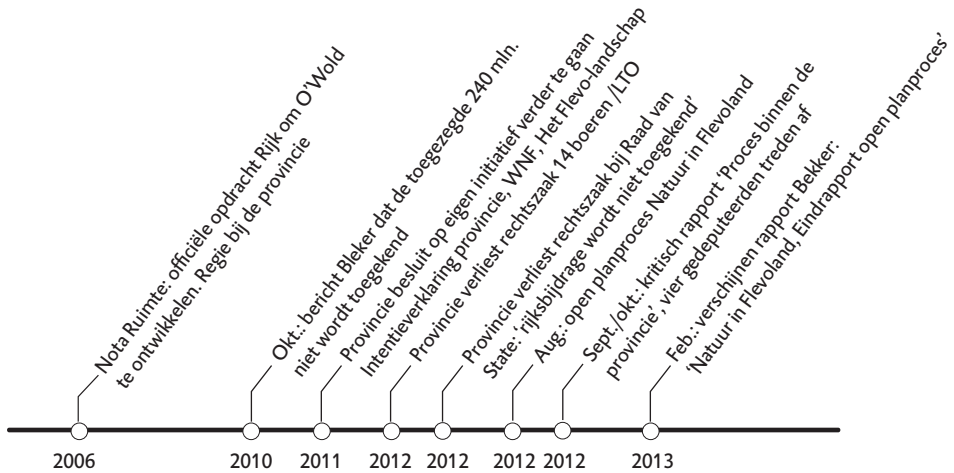
1. het bericht dat Staatsbosbeheer, het WNF en Het Flevo-landschap het Oostvaarderswold toch samen willen ontwikkelen (november 2011);
2. de vernietiging van het provinciaal inpassingsplan (PIP) door de rechtbank (maart 2012);

3. het verschijnen van een rapport over de procesgang rond de Oostvaarderswold (oktober 2012), gevolgd door het aftreden van vier gedeputeerden.

In de discussies gaat het om vragen als: Is er sprake van onbehoorlijk/onbetrouwbaar bestuur, en door welke partij? Mag natuur ten koste gaan van goede landbouwgrond? Wat is natuur? Is er sprake van slecht beheer?

Figuur 3.2 Gebeurtenissen in de tijd, Oostvaarderswold

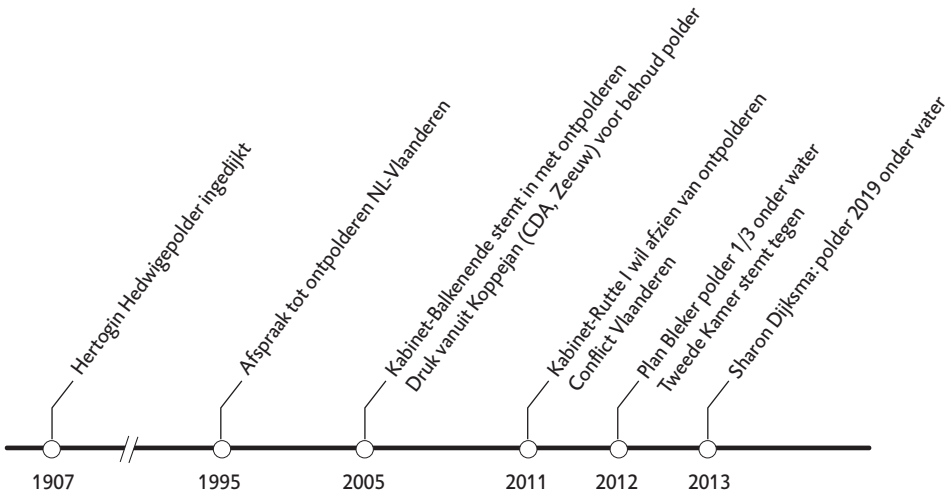
HEDWIGEPOLDER

De Hertogin Hedwigepolder is in 1907 ingedijkt en sinds 1932 in het bezit van familie De Cloedt. De 300 hectare grond wordt sindsdien verpacht aan 25 boeren.

Sinds 2005 is de Hertogin Hedwigepolder doorlopend in het nieuws. De discussie gaat over het wel of niet onder water zetten als natuurcompensatie voor de werkzaamheden in de Westerschelde. Over het ontpolderen van de Hedwigepolder is een internationale afspraak gemaakt tussen België en Nederland. De ontpoldering draagt bij aan het herstel van Natura 2000-gebied Westerschelde en het Verdrongen Land van Saeftinge. Voornamelijk politieke gebeurtenissen – steeds nieuwe verkiezingen en daarmee veranderende afspraken over het wel of niet onder water zetten van de polder – maken dat de discussie steeds weer terugkeert (zie figuur 3.3). In de discussie zijn verschillende partijen betrokken, elk met een eigen belang: het economische belang van België (toegang tot de haven van Antwerpen), het ecologische belang, het sociaaleconomische belang van Nederland en van de boeren in de polder, en het belang van veiligheid van de provincie Zeeland. Staatssecretaris Dijksma gaf eind 2012 aan dat de polder in 2019

onder water moet worden gezet. Hiermee leek de discussie te eindigen. Toen de Raad van State in november 2014 ook oordeelde dat de polder onder water kan, laaide de discussie weer op.

Figuur 3.3 Gebeurtenissen in de tijd, Hedwigepolder

4 METHODOLOGISCHE KWESTIES

In dit onderzoek hebben we voor de drie casussen discussies bestudeerd, die via social media zijn gevoerd. Daarnaast zijn er semigestructureerde gesprekken gehouden met personen die in verschillende rollen en posities betrokken zijn (geweest) bij het Nederlandse natuurbeleid: een beleidsmaker, een bestuurder, een natuurbeschermer, een natuurontwikkelaar, een adviseur en een vertegenwoordiger uit de landbouw. Doel van de gesprekken was een indruk te krijgen van de wijze waarop frames en argumenten over natuur en natuurbeleid in andere contexten worden besproken. De argumenten en wijzen van redeneren die in de online discussies naar voren kwamen, hebben we vergeleken met wat deze gesprekspartners naar voren brachten.

SELECTIE VAN GEBEURTENISSEN DIE AANLEIDING GEVEN TOT DISCUSSIE

Per casus is een inventarisatie gemaakt van belangrijke gebeurtenissen, waaronder politieke besluiten, Kamerdebatten en natuurlijke gebeurtenissen. Vervolgens is met behulp van het social media-monitoringprogramma 'Coosto' (www.coosto.com) gekeken naar aanleiding van welke gebeurtenissen online veel discussie plaatsvond. Deze gebeurtenissen zijn in Coosto zichtbaar als 'pieken' in de discussie. Door alle discussie-activiteiten over een gebeurtenis weer te geven die op internet zijn terug te vinden op Twitter, Facebook, nieuws, blogs, YouTube enzovoorts, geeft Coosto een overzichtelijk beeld van de 'dichtheid' van de discussie, dat wil zeggen: het aantal berichten per tijdseenheid. Daarnaast geeft Coosto een systematisch overzicht van bronnen, auteurs en 'trending topics', waarmee snel een algemeen beeld wordt verkregen van elke casus. Omdat Coosto slechts overzichten levert vanaf 1 januari 2009, zijn gebeurtenissen vóór deze periode in deze studie niet meegenomen.

SELECTIE VAN DISCUSSIES

Bij elk van de geselecteerde gebeurtenissen zijn verschillende discussies bekeken (zie tabel 4.1). Vervolgens zijn per casus drie discussies geselecteerd aan de hand van de volgende criteria:

- discussies die zijn gevoerd over de geselecteerde gebeurtenissen;
- discussies die bestaan uit voldoende discussiebijdragen, nl. minimaal vijftien reacties;
- discussie met voldoende interactie tussen participanten die op elkaar reageren.

De discussies zijn kwalitatief geanalyseerd, waarbij is gekeken naar terugkerende patronen in:

- de gebruikte frames;
- de strategieën die mensen gebruiken om hun mening te legitimeren;
- de aard en het verloop van de gesprekken.

De analyse bestond uit het voortdurend herlezen van discussies en zoeken naar patronen, waarbij bovenstaande punten leidend zijn geweest.

We spreken van patronen in discussies wanneer deze met een hoge frequentie terugkeren. Met dit onderzoek geven we een antwoord op de vraag *waarom* de discussies verlopen zoals ze verlopen. Het gaat dus niet om absolute aantallen. De aard van de gevonden patronen geven inzicht in de discursieve strategieën die worden toegepast en het effect daarvan op het verloop van de discussie.

Tabel 4.1 Overzicht empirisch materiaal

Gebeurtenissen	Geobserveerde discussies	Periode
Oostvaardersplassen		
Wintersterfte grote grazers	Kamerdebat wintersterfte 2005 Spoeddebat wintersterfte 2010 NRC Climategate.nl, Horses.nl Tv-uitzending <i>Eén vandaag</i>	2004-2005 maart. 2010
Film <i>De nieuwe wildernis</i>	Film <i>Wildernis</i> (Sjoerd Schaper sept. 2013) Blog Rypke Zeilmaker FREE Nature Nieuws.nl: column Eric de Vlieger (2013) De Stentor, Volkskrant, NRC, Nu.nl Forum: Bokt.nl	2013-2014
Oostvaarderswold		
Bericht Staatsbosbeheer, WNF en Het Flevo-landschap: "Wij gaan samen de Oostvaarderswold toch ontwikkelen."	Forum www.joop.nl, blog Marc Witteman (gedeputeerde Flevoland), forum.fok.nl, Twitter, krantenartikelen (lokaal en nationaal), opiniestuk Trouw Johan v.d. Gronden	nov.-dec. 2011
Oostvaarderswold toch ontwikkelen."		
Uitspraak rechtbank in nadeel provincie: vernietiging provinciaal inpassingsplan	Forum www.joop.nl, forum nujij.nl, Twitter, krantenartikelen en reacties (<i>De Stentor</i> , <i>De Pers</i>)	maart 2012
Verschijnen kritisch rapport procesgang provincie, gevolgd door aftreden gedeputeerden	Twitter, krantenartikelen (lokaal en regionaal), nieuws.nl.msn.com	sept.-nov. 2012
Hedwigepolder		
Kabinet-Balkenende stemt in met ontpolderen	Kamerdebat Hedwigepolder Nieuws: BNR, <i>Volkskrant</i> , <i>Eén Vandaag</i>	2005-2009
Rutte-I wil afzien van ontpolderen	Kamerdebatten: Hedwigepolder deel 1, 2, 3 Omroep Zeeland/YouTube Nieuws: transport Online (ZLTO), PZC Provincie Zeeland, Europa Nu, omroep Zeeland NRC	2011-2012

GESPREKKEN

Zoals gezegd, hebben we gesprekken gehouden met professioneel betrokkenen bij het natuurbeleid. Het gaat om zes semigestructureerde gesprekken met mensen die in verschillende posities invloed hebben en/of hebben gehad op het Nederlandse natuurbeleid. We hebben gesproken met natuurbeschermers, politici, beleidsmakers en een vertegenwoordiger van het landbouwbedrijfsleven. De gesprekspartners is gevraagd naar hun visie op natuur en natuurbeleid, naar de relaties tussen de verschillende betrokken partijen en naar het verloop van implementatieprocessen. Patronen die in deze gesprekken naar voren kwamen, hebben we vergeleken met patronen die in de geobserveerde online discussies zijn geïdentificeerd.

5 DISCUSSIES POLARISEREN

De resultaten van de analyse van de online discussies worden gepresenteerd aan de hand van illustraties van:

1. meningen en standpunten die mensen naar voren brengen, alsook de wijze waarop zij die meningen en standpunten legitimeren;
2. patronen die zich opdringen, in de vorm van terugkerende discursieve strategieën en het effect daarvan;
3. dichotomieën die langs de fundamentele tegenstelling natuur-cultuur worden geconstrueerd;
4. vervolgens vergelijken we de resultaten met wat in de gesprekken naar voren is gekomen.

AARD EN VERLOOP VAN DE ONLINE DISCUSSIES

Analyse van de discussies laat zien dat meningen en standpunten worden gepresenteerd en vooral ook gelegitimeerd met een veelheid aan discursieve strategieën. Opvallend is dat veel van deze strategieën een polariserend effect hebben. We maken een onderscheid tussen strategieën die dichotomiserend, en daarmee polariserend, in de hand werken en strategieën die een de-dichotomiserende werking hebben. In Box 5.1 presenteren we strategieën die veelvuldig voorkomen in het onderzoeksmateriaal.

Box 5.1 Veel voorkomende dichotomiserende en de-dichotomiserende strategieën

Dichotomiserende strategieën die veelvuldig in de online discussies worden toegepast:

- beschuldigen en beledigen;
- gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, metaforen, niet-neutrale termen en cynisme;
- uitvergrooten of juist irrelevant maken van een van de polen;
- standpunt kracht bijzetten door te verwijzen naar feiten, persoonlijke ervaringen, wetenschap, autoriteiten of experts;
- gebruiken van *disclaims*;
- bevestigen van elkaars mening;
- opschalen en belangrijker maken van het argument door het verbinden van de kwestie aan andere bekende, grotere kwesties;
- verbinden van personen aan posities en netwerken door stereotypering en stigmatisering;
- negeren of met de grond gelijk maken van een genuanceerde mening.

De-dichotomiserende strategieën die in de online discussies voorkomen:

- een zorgvuldig opgebouwd, genuanceerd betoog;
  - benadrukken van gemeenschappelijkheid;
  - omzeilen van het probleem door het aandragen van oplossingen.
-

Hieronder laten we zien hoe deze strategieën in discussies worden toegepast en wat daarvan het effect is. Hiertoe gebruiken we tekstfragmenten die we letterlijk (inclusief eventuele spelfouten) hebben overgenomen uit de online discussies. We beginnen met een illustratief fragment, waarin verschillende strategieën kunnen worden herkend.

MIDNITWOLF

“Ik woon midden in Flevoland, ken ook aantal agrariërs en praktisch iedereen hier vindt dat we vergeleken met de andere provincies in Nederland, meer dan genoeg natuur hebben.

Daarnaast is vlak na de 2-de wereldoorlog voor heel veel geld in die tijd onze polder drooggelegd met het doel om Nederland een topkwaliteit landbouwgrond te verschaffen, zodat Nederland in de toekomst onze snel in aantal groeiende bewoners van voedsel kan blijven voorzien.

Toen ineens kwamen er door invloed van onze linkse bestuurders steeds meer plannen om steeds meer zeer vruchtbare landbouwgrond voor natuur geschikt te maken, knettergek plan van een paar natuurfreaks & hobbyisten.(...)

Maak dan slechte onvruchtbare grond, die alleen te gebruiken was voor de agrarische sector door het toevoegen van zeer veel kunstmest, weer geschikt voor de natuur. Nu liggen er stukken natuur van topkwaliteit landbouwgrond, waar geen mens meer wat aan heeft overal verspreid, je kan/mag er zelfs niet fietsen en, of wandelen. Let wel, ik ben liefhebber van alles wat leeft, maar dit was puur kapitaalvernietiging en onttrekken van perfecte landbouwgrond aan onze economie, waar het nooit voor bedoeld was.”
(07-03-2012 op www.nuijij.nl n.a.v. het bericht ‘RvS zet streep door Oostvaarderswold’).

Duidelijk is dat MidniteWolf het niet eens is met het omzetten van landbouwgrond in natuur. In dit tekstfragment zijn verschillende strategieën te onderscheiden, waarmee deze persoon deze mening kracht bijzet. Zo legitimeert hij (of zij) zijn standpunt door zich te beroepen op zijn directe ervaring als bewoner van Flevoland (“*ik woon midden in Flevoland, ken ook een aantal agrariërs*”) en door duidelijk te maken dat hij niet de enige is met deze mening (“*praktisch iedereen hier vindt*”). Met de uitspraak “*meer dan genoeg natuur*” suggereert hij dat natuur een last is die blijkbaar ten koste gaat van andere waarden.

Vervolgens verbindt hij het omzetten van landbouwgrond in natuur aan de noodzaak tot voedselproductie, waarmee hij de kwestie opschaalt. Met het gebruik van bijvoeglijke naamwoorden wordt de dichotomie (landbouw óf natuur) versterkt (“*topkwaliteit landbouwgrond*”, “*slechte onvruchtbare grond*”, “*perfecte landbouwgrond*”). Dat is ook het resultaat van het stereotyperen van bestuurders (“*linkse bestuurders*”, “*natuurfreaks en hobbyisten*”) die met een “*knettergek plan*” landbouwgrond willen omzetten in natuur, en dan ook nog natuur waar we niets aan hebben (“*je kan/mag er zelfs niet fietsen*”).

Ten slotte gebruikt hij een *disclaim* (“*let wel, ik ben liefhebber van alles wat leeft, maar...*”), waarmee wordt voorkomen dat hij van onverschilligheid jegens de natuur wordt beschuldigd en verwijst hij naar eerder gemaakte afspraken (“*waar het nooit voor bedoeld was*”). Dit alles met als resultaat dat de kloof met de voorstanders van het Oostvaarderswold wordt vergroot.

In alle drie de casussen worden de discussies gedomineerd door een veelvuldig gebruik van vergelijkbare dichotomiserende strategieën. We zien met name strategieën als beschuldigen (“*het door hen gecreëerde dierenleed*”), beledigen (“*Dijksma heeft nog nooit wat opgelost*”), stereotyperen en stigmatiseren (“*tiranische bureaucraten*”), het gebruik van versterkende bijwoorden (“*extreem dierenleed*”), het gebruik van bijvoeglijke naamwoorden die tot de verbeelding spreken (“*type falende grazer oerkoel*”) en niet-neutrale termen (“*faunapuristen*”, “*‘nazies’ van het natuurbeheer*”), cynisme (“*Serengeti Hollandaise*”, “*Natura 2000 weet je wel*”), het verwijzen naar eigen ervaringen (“*Ik heb een lange tijd gewerkt (...) met levende dieren...*”) of ‘feiten’ (“*hier de ratificatie: www.europa.nu...pdf*”), en het aan elkaar linken van verschillende kwesties, zoals de bio-industrie, de voedselproblematiek en de pijngrens van dieren, met als resultaat dat problemen naar een hoger schaalniveau worden getild.

Zoals gezegd, hebben veruit de meeste strategieën die worden ingezet in de geanalyseerde discussies om meningen en standpunten te legitimeren, een dichotomiserend effect: tegenstellingen worden gaandeweg de discussies gecreëerd en versterkt, met als resultaat dat de opposenten steeds verder van elkaar verwijderd raken; de discussie raakt gepolariseerd. Dit effect wordt versterkt, doordat mensen elkaar in het verloop van de discussie bevestigen.

Onderstaand fragment illustreert een dergelijk verloop van een discussie. De tweede deelnemer aan de discussie bevestigt de mening van de eerste (“*Juist*”) en voegt daaraan zijn eigen gedachten toe, waarin opnieuw dichotomiserende strategieën voorkomen (“*tuig met een hete aardappel in de keel*”). Ook de derde deelnemer sluit zich aan (“*Was ook mijn eerste idee*”), waarmee het ingezette discours steeds dominantier wordt.

Marc's Mening in de Marge

“De hand van Donner. Dat zie ik er in en dat zal ik er elke keer in zien wanneer de RvS weer iets besluit wat dit kabinet goed uitkomt.”

W.J. v/d Straat

“Juist; ik zal de enige niet zijn, maar ik linkte dit item vanmorgen door met exact die formulering: de hand van Donner. Ik denk niet dat de arme Beatrix dit lang gaat volhouden, zeker niet in combinatie met haar zoon Floris en dat LexWim zich met graagte neerlegt bij een meer ceremoniële functie. Tuig is tuig, ook met een hete aardappel in de keel!”

Ralph van der Geest

“Was ook mijn eerste idee: die uitspraak stinkt. Donner, Bleker. Benieuwd trouwens welke rare bordjes morgen in de wei komen staan van die mafkezen na die van stop de groene leugen en stop de Griekse leugen. De zieligerds.”

(07-03-2012 op www.joop.nl n.a.v. het bericht ‘Natuurgebied Oostvaarderswold komt er voorlopig niet’)

Hoewel de meeste strategieën in discussiebijdragen dichotomiserend van aard zijn, is er ook een aantal pogingen tot de-dichotomisering te herkennen, waaronder het aandragen van oplossingen voor een probleem. Zo worden in de discussie over de Oostvaardersplassen onder andere de volgende oplossingen aangedragen:

“Om de afstand tot de natuur en de productie van voedsel van de doorsnee Randstad-mens te verkleinen zou het goed zijn om hertenbiefstuk, rundergoulash, e.d. uit eigen terrein op een bezoekerscentrum te verkopen. Het mes snijdt aan twee kanten...”
(23-01-2010 op www.weblog.nrc.nl reacties op ‘Moeten we bijvoederen in de Oostvaardersplassen?’)

“Is een vorm van anticonceptie bij dieren niet mogelijk?”

(23-01-2010 op www.weblog.nrc.nl reacties op ‘Moeten we bijvoederen in de Oostvaardersplassen?’)

Met het aandragen van oplossingen wordt het proces van polarisatie tegengegaan. Op deze opmerkingen wordt niet direct gereageerd. De discussie wordt in goed vervolg voortgezet, maar verandert langzaam toch weer van toon met beschuldigingen en minachting jegens bestuurders.

Een andere de-dichotomiserende strategie die incidenteel te herkennen is, betreft een poging om de dichotomie te overbruggen door beide polen neer te zetten als even waardevol. Na een felle discussie wordt onderstaand bericht geplaatst:

“Nederland is een land van water, hooi- en weilanden, akkers en slootkanten. Van nieuwe natuur, reservaatnatuur en boeren natuur. Al die verschillende vormen van natuur hebben veel te bieden. Niet alleen planten en dieren, maar ook verschillende landschappen. En vooral: plezier en rust.”

(12-12-2011 op politiek.startpagina.nl/prikbord n.a.v. het bericht ‘Henk Bleker doet alsof natuurliefhebbers crimineel zijn’)

In deze bijdrage wordt geprobeerd belanghebbenden in al hun diversiteit te betrekken (natuurbeschermers, boeren, burgers) door verschillende vormen van natuur te waarderen en te verbinden aan wat iedereen wel wil: *plezier en rust*. Dergelijke genuanceerde bijdragen leiden op verschillende momenten tot het einde van de discussie, zo ook in dit geval.

Veel vaker echter worden de-dichotomiserende bijdragen simpelweg genegeerd, zoals in onderstaand fragment, waarin *Groko* en *Flevol nder* flink afgeven op de bestuurders. Vervolgens komt *Kees* in een meer genuanceerde discussiebijdrage

met een afwijkende mening. De volgende deelnemer aan de discussie, *Bas*, negeert de opmerking van *Kees* en gaat verder waar de voorgaande deelnemers *Groko* en *Flevol nder* gebleven waren.

Groko

“Precies maar los van wachtgeld heeft het debacle al een vermogen gekost dus is de vertrekpremie maar een peulenschil. Wel zwak nu pas voor de verantwoordelijkheid weg lopen. Dat hadden ze 2 jaar geleden en liever nog 6 jaar geleden moeten doen!”

Flevol nder

“Helemaal mee eens! Maar vergeet ook het waterschap niet. Duurbetaalde bestuurders blijken eigenwijze amateurs welke op kosten van de belastingbetaler een hobby uitvoeren. Nederland kan de provincies best terugbrengen naar 3. Hopelijk zien deze bestuurders af van wachtgeld.”

Kees

“Jij komt waarschijnlijk uit deze provincie, ik heb deze provincie mogen helpen opbouwen en ben daarom tegen het opdelen en voor het behoud van onze mooie provincie en om onze provincie nog mooier te maken ben ik ook voorstander van het Oostvaarderswold.”

Bas

“Makkelijk opstappen als je een hele grote zak wachtgeld meekrijgt en de Flevolandse moeten dit ook weer betalen!”

(03-10-2012 op www.omroepflevoland.nl/nieuws.n.a.v.het.bericht.‘College.GS.stapt.op’)

Kortom: standpunten die het dominante discours bevestigen, worden versterkt (‘Helemaal mee eens!’), maar afwijkende standpunten (*Kees*) worden genegeerd.

Samenvattend kunnen we constateren dat de-dichotomiserende strategieën aanzienlijk minder vaak voorkomen in de discussies dan dichotomiserende strategieën. In de geanalyseerde online discussies bevestigt men elkaar vooral, waardoor een dominant discours ontstaat en wordt versterkt. Afwijkende meningen worden in deze discussies ofwel genegeerd, ofwel fel en collectief bestreden, met – opnieuw – polarisatie tot gevolg. Op deze manier wordt de dichotomie versterkt en komen de partijen steeds verder van elkaar te staan.

TERUGKERENDE FRAMES EN STRATEGIEËN IN GESPREKKEN MET BETROKKENEN

De gesprekken met mensen die invloed hebben of hebben gehad op het natuurbeleid zijn gehouden in de vorm van een semigestructureerd gesprek. Hoewel deze gesprekken verschillen van een online discussie, waarbij participanten op elkaar reageren, zijn ook hierin verschillende discursieve strategieën te herkennen waarmee de gesprekspartners hun mening legitimeren. De meest geobserveerde strategieën in de gesprekken zijn:

1. Het linken van de kwestie aan een andere kwestie (“*Ga jij in Afrika nou eens uitleggen dat natuurlijke omstandigheden weilanden zijn met Holstein-Friesian koeien, als hij verplicht is om neushoorns en olifanten in stand te houden.*”).

2. Het verwijzen naar eigen ervaring (*“Ik ben ook imker, ik heb mijn eigen bijenvolken en ik heb de afgelopen jaren meegemaakt wat de neo-nicotinoïden voor invloed hadden als gewasbeschermingsmiddelen op de bijen.”*).
3. Het positioneren ten opzichte van andere partijen (*“Je zou eens moeten weten wie er niet mee moeten praten (over het Nederlandse natuurbeleid), dat vind ik eigenlijk veel essentiëler. Iedereen praat er namelijk over mee. Nou, ik vind bijvoorbeeld dat de landbouw er maar eens niet over moet meepraten. Of dat de bosbouw er maar eens niet over moet meepraten. Of dat de jagers er niet over moeten meepraten.”*).
4. Het gebruik van niet-neutrale termen (*“Wat dat betreft leven we in Absurdistan”*).

De gesprekken komen met de online discussies overeen waar het gaat om het gebruik van vergelijkbare discursieve strategieën, maar zaken worden in het algemeen wel voorzichtiger en met meer nuance geformuleerd. Met name de gesprekspartners met een politieke functie zijn voorzichtig in hun formuleringen. Om te voorkomen dat politiek incorrecte uitspraken worden gedaan waarvoor zij vervolgens verantwoordelijk worden gehouden, geven zij regelmatig aan dat een uitspraak op persoonlijke titel wordt gedaan.

De gesprekken onderscheiden zich ook van online discussies, doordat de respondenten natuur vanuit een breder perspectief bekijken. De gesprekspartners laten zien dat ze verder denken dan het *issue at stake*. Het merendeel van de respondenten refereert aan de noodzaak van het langetermijndenken waar het gaat om natuurbeleid:

“Waar haal je de verbeelding vandaan dat je er nu een andere draai aan kunt geven? Als we dat elke vier jaar doen is er op natuurterreinen meer dynamiek dan op een bedrijf, is dat de bedoeling? Terwijl als er één ding is waarmee je soorten gillend gek kan maken en het land uit kan krijgen, dan is het door veel dynamiek”).

Kortom: de dynamiek van de politiek komt volgens deze gesprekspartners niet overeen met de dynamiek van de natuur.

Ook reflecteren de gesprekspartners op de communicatie over natuur en natuurbeleid. Ze merken daarbij op, dat er in discussies weinig sprake is van *bridging* (verbinden van mensen met verschillende achtergronden) en veel van *bonding* (verbinden van mensen met dezelfde achtergrond) (*“Ik vind het een discussie die niet breed genoeg gevoerd wordt. Het is toch een beetje de groepen onder elkaar, de mensen met elkaar, de bestuurders met elkaar.”*). En verder dat natuur regelmatig als oneigenlijk argument wordt gebruikt in discussies (*“Natuur wordt héél vaak misbruikt als in ‘het kan niet, want het is natuur’. Kletsboek is dat natuurlijk”*) en dat er op verschillende professionele niveaus weinig sprake is van interdisciplinariteit.

Samenvattend kunnen we constateren dat de gesprekken de resultaten uit de online discussies bevestigen, maar ook zaken toevoegen door de specifieke kennis, de specifieke posities van de betrokkenen en door een grotere mate van beschouwing op concrete problemen.

6 TERUGKERENDE DICHOTOMIEËN

Als we de online gevoerde discussies vergelijken met de meningen en standpunten uit de gesprekken, dan zien we dezelfde dichotomieën terug, soms in letterlijk dezelfde bewoordingen.

Discussies bewegen zich als het ware in het spanningsveld tussen de polen van een dichotomie. De tegenstellingen worden zichtbaar doordat mensen gebruik maken van verschillende strategieën om de eigen pool te versterken of de andere pool aan te vallen. De tegenstelling zelf wordt overigens niet ter discussie gesteld. Een voorbeeld zijn de discussies waarin onderhandeling plaatsvindt over wat natuur en natuurlijk is, en wat niet. De waarde van natuur wordt daarbij niet in twijfel getrokken: natuur is inherent goed (zie ook Aarts en Te Molder 1998).

Met het construeren van schijnbaar onoverbrugbare tegenstellingen, dichotomieën dus, vindt ordening van de discussie plaats, maar geen reframing in de betekenis van een nieuwe, door alle partijen gedeelde benadering van de kwestie.

Op basis van de gesprekken en de online discussies kunnen drie dichotomieën worden onderscheiden waar de discussies steeds naartoe evolueren, te weten:

- natuur versus cultuur;
- loslaten versus beheren/beheersen;
- natuur versus landbouw.

Deze drie dichotomieën zijn gerelateerd aan de vraag: wat is natuur?. Op basis van deze drie dichotomieën komen ook gepolariseerde uitspraken naar voren over beheer en bestuur. Deze laatste twee thema's zijn sterk aan de drie dichotomieën gerelateerd en gaan over de vraag hoe we met natuur omgaan en zouden moeten omgaan en wat daarbij nastrevenswaardig beleid is. Het gaat om:

- goed beheer versus slecht beheer;
- goed bestuur versus slecht bestuur.

NATUUR VERSUS CULTUUR

De tegenstelling natuur-cultuur komt ook wel tot uiting in uitspraken als '*dierentuin*' of '*kinderboerderij*' versus '*echte natuur*' en gaat over de vraag: wat is natuur en natuurlijkheid?

“Noem het dan ook geen natuur: noem het leuke parken met uitheemse dieren.”
(07-03-2012 op joop.nl, topic 'Natuurgebied Oostvaarderswold komt er voorlopig niet')

“We zijn een keer gaan harken in Nederland en als je eenmaal gaat harken, zei een goed tuinman, dan moet je blijven harken. Dus alle natuur in Nederland is gemaakt door mensen of is cultureel bepaald tot en met de grutto.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

“Ik vind natuur wat mensen natuur vinden.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

LOSLATEN VERSUS BEHEREN/BEHEERSEN

De tegenstelling loslaten-beheren/beheersen hangt nauw samen met de vraag wat natuur en natuurlijkheid eigenlijk is en over hoe wij met de natuur omgaan. Deze vraag heeft al gauw te maken met rentmeesterschap: zijn we als mens verantwoordelijk voor de natuur? Op welke wijze en in welke mate is menselijk ingrijpen gewenst? Ontstaat natuurlijkheid door langdurig en zorgvuldig beheer of moeten we spontane processen de ruimte geven?

“Natuur is pas natuur als het geen menselijk ingrijpen vereist. En dat kost dus per definitie geen geld.”
(18-11-2011 op forum.fok.nl, topic ‘kabinetsbeleid tast natuur aan: soorten verdwijnen’)

“We hebben al dertig jaar geleden afgesproken wat we doen, namelijk beheren. Daar kun je niet meer op terugkomen. Al achtduizend jaar bepaalt de mens in dit land hoe het eruit ziet, namelijk door beheer.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

Soms wordt geprobeerd de tegenstelling te overbruggen:

“In sommige gebieden denk ik dat je echt beheer moet doen en, nou op andere gebieden vind ik dat het best minimaal kan(...) Dat hangt een beetje van de functie af van het gebied wat je hebt.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

NATUUR VERSUS LANDBOUW

De tegenstelling natuur-landbouw gaat over de vraag of natuur ten koste mag gaan van landbouwgrond of andersom. Wat is belangrijker? Discussies rondom vragen als: hebben we in Nederland de landbouwgrond nodig om een bijdrage te leveren aan het wereldvoedselprobleem?, zijn hier een voorbeeld van. Ook de vraag of agrarische natuur wel natuur is, komt aan de orde. Deze oppositie zien we vooral terug in de discussies over de casussen Oostvaarderswold en Hedwigepolder.

“In andere landen is natuur meer dan genoeg, je praat hier over de beste landbouwgrond van Europa die vernietigd wordt, voor een paar geïmporteerde beesten die hier helemaal niet thuis horen.”
(22-11-2011 op forum.fok.nl, topic ‘kabinetsbeleid tast natuur aan: soorten verdwijnen’)

“Mensen zeggen ‘landbouw en natuur kunnen heel goed samen gaan’ en ik zeg ‘ja hoor, je kunt ook heel goed een aap en een leeuw in een kooi houden, kost alleen vreselijk veel apen’.”
(betrokkene bij het natuurbeleid)

Ook hier wordt af en toe geprobeerd de tegenstelling natuur-landbouw te overbruggen.

“Als je puur dogmatisch kijkt, moet het de natuur drieduizend jaar geleden zijn of de landbouw, ja dan is het strijdig met elkaar. Als je het minder dogmatisch benadert, dan kun je heel die verweving tot stand brengen. Kijk ons ideaal, net zoals de rand tussen stad en platteland te hard geworden is, is ook tussen natuur en landbouw te hard geworden.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

Op basis van bovenstaande dichotomieën komen er in de discussies ook gepolariseerde ideeën naar voren over goed beheer en bestuur: hoe ziet goed beheer en goed bestuur eruit?

GOED BEHEER VERSUS SLECHT BEHEER

De tegenstelling goed beheer-slecht beheer gaat over de vraag wie het natuurbeheer moet uitvoeren, en of dat beheer goed gebeurt. Vragen die hier aan de orde komen, gaan over de financiële kant van de zaak: wie betaalt en wie profiteert (zijn natuurbeheerders meer dan duurbetaalde ambtenaren, en zorgt de manier van beheren voor natuur waaraan de burger ook nog iets heeft), en of natuurbeheerders eigenlijk wel meer verstand hebben van natuur dan bijvoorbeeld boeren.

“Ik begin steeds minder respect voor de tegenwoordige natuurbeschermingsverenigingen te krijgen. Hun personeel lijkt steeds meer uit theoretisch geschoolde kantoorpikjes te gaan bestaan, die de mensen in het veld hebben verdrongen.” (12-12-2011 op forum.fok.nl, topic 'kabinetsbeleid tast natuur aan: soorten verdwijnen')

“Maar wat ik vooral ook meegemaakt heb is de omslag van het eigenlijk alleen maar defensief kunnen opereren van natuurbescherming naar de meer proactieve kant.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

GOED BESTUUR VERSUS SLECHT BESTUUR

De terugkerende tegenstelling goed bestuur-slecht bestuur gaat vooral over de vraag in hoeverre het bestuur betrouwbaar is. De overheid wordt hier vaak neergezet als een gezamenlijke vijand.

“Tja ....met de PvdA kan je ieder soort onbenullig volk in mooie baantjes vinden. Kennis niet vereist. Als de kleur maar "goed" is. Schandalige kapitaal vernietiging dat onder water zetten, wel geheel volgens het EU 'weg met ons'-principe. Flikker toch op met die Brusselse kermis.” (11-03-2013 op www.nuij.nl reacties op 'Dijksma standvastig in Hedwigepolder')

“Het is een totaal warrige en zichzelf niet respecterende overheid die dit allemaal veroorzaakt.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

“Een overheid met duizend doelen en die niet kan kiezen, uiteindelijk verstrikt raakt in allerlei zaken die voor de leek bij koffiepraat en op verjaardagsvisite als extreem bespottelijk overkomen.” (betrokkene bij het natuurbeleid)

Het feit dat we dezelfde dichotomieën terugzien in zowel de online discussies als in de gesprekken suggereert dat discussies niet op zichzelf staan, maar aan elkaar zijn gerelateerd. Discursieve recirculatie (Hook 2001; Van Herzele en Aarts 2013) maakt dat we in de online discussies frames vinden die ook in andere contexten circuleren, waaronder politieke en beleidsmatige contexten waarin de gesprekspartners discussies voeren. In het volgende hoofdstuk gaan we hierop verder in. De resultaten van het onderzoek laten zien dat geen van de geobserveerde online discussies heeft geleid tot werkelijk veranderende standpunten. In plaats daarvan was steeds sprake van toenemende polarisatie. In de discussies worden telkens dezelfde dichotomiserende strategieën gebruikt. Doordat de deelnemers aan de discussie op elkaar reageren (in negatieve zin door elkaar aan te vallen, in positieve zin door elkaar te bevestigen), worden coalities gevormd, waarmee tegenstellingen worden versterkt. Genuanceerde uitspraken worden veelal genegeerd: de uitspraak wordt overgeslagen of kondigt het einde van de discussie aan. De discussies evolueren steeds naar een beperkt aantal dichotomieën, die we ook herkennen in de gesprekken met professioneel betrokkenen.

7 NAAR EEN CONSTRUCTIEVE DIALOOG

Ons onderzoek laat zien dat het Nederlandse natuurbeleid ook online onderwerp is van veel discussie en dat we vraagtekens kunnen plaatsen bij de kwaliteit van deze discussies: verschillen in standpunten worden gaandeweg de discussies eerder versterkt dan dat ze worden genuanceerd en er is geen sprake van het ontwikkelen van nieuwe perspectieven of ideeën waarover de discussianten het eens zijn. De vraag is aan welke voorwaarden een discussie moet voldoen om te komen tot een constructieve dialoog. Een dialoog, waarin mensen begrip tonen voor elkaars standpunten en bereid zijn om hun eigen standpunten in een breder perspectief te plaatsen en nieuwe ideeën te ontwikkelen waarover men het eens is.

DE BETEKENIS VAN ONLINE DISCUSSIES IN HET PUBLIEKE DEBAT

In dit onderzoek hebben wij ons beperkt tot het analyseren van discussies die online worden gevoerd. De vraag is hoeveel belang we aan deze online discussies moeten hechten. Onzes inziens veel, aangezien online discussies inmiddels structureel deel uitmaken van de bredere maatschappelijke dialoog (Castells 2012). Deze dialoog bestaat uit ontelbare, informele dagelijkse gesprekken – online en offline – tussen mensen over politieke aangelegenheden, die, hoe triviaal en irrationeel ze ook mogen lijken, van fundamenteel belang zijn voor het publieke overleg (Kim en Kim 2008).

In deze gesprekken construeren mensen hun identiteit, vormen ze opinies, produceren ze regels en bronnen voor een overlegdemocratie en bouwen ze op elkaar voort. Habermas (2005) spreekt over de *public sphere*, de ruimte waarin het politieke systeem en de dagelijkse leefwereld van mensen bij elkaar komen in de informele dagelijkse gesprekken. Hier wordt ook de link met het zogenoemde macrodiscours duidelijk: mensen construeren hun beeld van de werkelijkheid in de gesprekken die ze met elkaar voeren. Hun keuze voor de onderwerpen waarover ze praten alsook de manier waarop zij daarover praten, wordt mede gestuurd door wat hun wordt aangeboden in diverse media (Gamson 1992; Castells 2007; 2012). Bij het vormen van een mening nemen we, al dan niet bewust, voortdurend informatie mee, afkomstig uit diverse bronnen: de krant, de televisie, social media, het internet, de gesprekken die we in verschillende contexten voeren. Zo ontstaan ook relaties tussen online discussies op fora en de discussies die experts in andere contexten voeren.

Het valt op dat online discussies behoorlijk fel en agressief kunnen zijn, dat geldt ook voor de discussies die wij hebben bestudeerd. Hier zou kunnen meespelen dat op social media vaak anoniem of onder een pseudoniem wordt gereageerd, waar-

door mensen gemakkelijker hun mening geven en frustratie, onvrede of wantrouwen uiten, die soms gepaard gaat met grof taalgebruik. Lee et al. (2014) onderzochten de relatie tussen social media gebruik, de heterogeniteit van het netwerk en de polarisatie van meningen, en ontdekten dat dit iets genuanceerder ligt. Mensen worden via hun gebruik van social media blootgesteld aan een brede en diverse groep connecties. Hoe heterogener dat netwerk, hoe meer verschillende politieke meningen waaraan gebruikers worden blootgesteld. De vraag is wat hiervan de politieke consequenties zijn: stimuleert dit meer contact met 'andersdenkenden' en daarmee kritische reflectie en depolarisatie, of leidt het ertoe dat bestaande standpunten worden versterkt en dat mensen juist extremere posities innemen? Lee et al. concluderen dat een heterogeen netwerk niet per definitie een voorspeller is voor de mate van polarisatie, maar dat de mate waarin personen deelnemen aan politieke discussies op social media, dat wel is.

Bij gebruikers van social media die zich vaker mengen in online politieke discussies, trad meer polarisatie op. Lee et al. suggereren de *confirmation bias* (mensen hechten meer waarde aan informatie die hun eigen mening bevestigt) en de *disconfirmation bias* (mensen gaan actief op zoek naar argumenten om afwijkende informatie tegen te spreken) als verklarende mechanismen hiervoor. We herkennen de in gesprekken dominante manier van luisteren die Scharmer (2001) *downloaden* noemt: luisteren en selecteren wat we al weten of al vinden. We kunnen dus voorlopig stellen dat discussies via social media niet per definitie zorgen voor polarisatie. Dit hangt af van de manier waarop mensen social media gebruiken. Onderzoek is nodig om meer inzicht te krijgen in de betekenis van online discussies voor de aard en het verloop van het publieke debat.

Voor beleidsmakers is van belang dat zij zich rekenschap geven hoe mensen in alledaagse gesprekken praten over een bepaalde kwestie en welke meer en minder dominante discoursen daarvan het resultaat zijn. Online discussies geven een beeld van wat er in de samenleving leeft en de frames die daarbij dominant zijn.

VAN DISCUSSIE NAAR EEN CONSTRUCTIEVE DIALOOG

Op verschillende niveaus wordt gediscussieerd over natuurbeleid: politici discussiëren met elkaar in de Kamer, boze burgers op online fora, en boeren, natuurbeschermers en andere belanghebbenden worden met regelmaat uitgenodigd om met elkaar te praten over de inrichting van een bepaalde regio. Voor het oplossen van hardnekkige conflicten pleiten Pearce en Littlejohn (1997) voor een dialoog die wordt gekenmerkt door *transcendentale welsprekendheid*. In een dergelijke dialoog wordt afstand genomen van goed/foutschema's en worden dilemma's en ambiguïteit geaccepteerd (zie ook Machin 2015). Er wordt gepoogd om onderliggende veronderstellingen bloot te leggen, om de eigen positie te laten zien vanuit het perspectief van de ander, en om de kracht en de beperkingen van de verschillende

redeneringen bloot te leggen. Doel is om verschillen te exploreren, met verschuivende contexten en een gemeenschappelijk kader als mogelijk resultaat. Zo leren mensen elkaar begrijpen en, ondanks de verschillen, effectief met elkaar te communiceren. Hierbij is een veilige discussieruimte, waarin alle betrokkenen zich vrij voelen om hun ideeën en gedachten onder woorden te brengen, van groot belang, evenals aandacht voor de relatie tussen verschillende partijen en de bereidheid om te luisteren (Aarts et al. 2014; Isaacs 1999).

Dat laatste is niet eenvoudig. Zoals gezegd zijn mensen in gesprekken vooral geneigd datgene te horen wat ze al wisten en wat hun bestaande mening bevestigt (Scharmer 2001). We herkennen hier de bevinding uit ons onderzoek dat deelnemers aan de online discussies vooral reageren op degenen met wie ze het eens zijn. Mensen zijn, kortom, eerder geneigd tot *bonding* dan tot *bridging* (Putnam 2000). Hierbij speelt een rol dat mensen geneigd zijn om conflicten uit de weg te gaan, en als ze al het gesprek erover aangaan, zich vooral toe te leggen op het naar voren brengen en verdedigen van het eigen standpunt (Aarts en Van Woerkum 2002).

Het is van groot belang om conflicten te erkennen en op een constructieve manier bespreekbaar te maken. De Belgische politicologe Chantal Mouffe neemt conflict als uitgangspunt voor haar democratie-opvatting. Immers, als we willen leven in een maatschappij waarin mensen vrij zijn om er eigen meningen en opvattingen op na te houden, dan is het onvermijdelijk dat die met elkaar botsen. Als de conflictueuze dimensie verdwijnt, dan verliest democratie aan inhoud, aldus Mouffe (2000). Met andere woorden, conflicten zijn op zichzelf niet het probleem, wel de wijze waarop we ermee omgaan.

Alles bij elkaar ligt hier een belangrijke opgave: om een constructieve dialoog te kunnen voeren over fundamentele verschillende visies en opvattingen zullen we moeten investeren in de kwaliteit van gesprekken, in manieren van argumenteren en in de wijze waarop maatschappelijke debatten kunnen worden vormgegeven.

Tot slot is het opvallend dat de huidige online discussies over natuur en natuurbeleid niet wezenlijk lijken te verschillen van de discussies die twintig jaar geleden werden gevoerd naar aanleiding van het verschijnen van het Natuurbeleidsplan in 1990 (Aarts 1998). We zien dezelfde argumenten terug, dezelfde discursieve strategieën om deze te legitimeren en dezelfde fundamentele tegenstellingen. We zijn, althans in onze gesprekken, niet veel opgeschoten. Het onderzoek waarvan we in dit hoofdstuk verslag hebben uitgebracht, laat tegelijkertijd zien hoe belangrijk gesprekken zijn voor de manier waarop mensen denken over belangrijke ontwikkelingen en fenomenen in de samenleving, voor hoe collectieve meningen ontstaan en daarmee voor de wijze waarop onze samenleving is georganiseerd. Dit

geeft aan hoe belangrijk het is om zowel in het reguliere onderwijs als in bij- en nascholingstrajecten structureel aandacht te besteden aan de kunst van het voeren van een goed gesprek.

LITERATUUR

- Aarts, N. (1998) *Een kwestie van natuur: een studie naar de aard en het verloop van communicatie over natuur en natuurbeleid*, proefschrift, Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Aarts, N. en H. te Molder (1998) 'Natuur is goed voor iedereen. Een discourse-analytische studie naar een publiek debat', *Tijdschrift voor Wetenschap, Technologie en Samenleving* 6, 4: 106-116.
- Aarts, N. en C. van Woerkum (1994) *Wat heet natuur? De communicatie tussen overheid en boeren over natuur en natuurbeleid*, Wageningen: Vakgroep Voorlichtingskunde, Wageningen Universiteit.
- Aarts, N. en C. van Woerkum (2002) Dealing with uncertainties in solving complex problems, blz. 421-437 in C. Leeuwisen R. Pyburn (red.) *Wheelbarrows full of frogs. Social learning in rural resource management*, Van Gorcum, Assen.
- Aarts, N. en C. van Woerkum (2005) 'Dealing with divergence and diversity in policymaking processes', blz. 315-323' in T. Gössling, R.J.G. Jansen en L.A.G. Oerlemans (red.) *Coalitions and Collisions*, Nijmegen: Wolf Publishers.
- Aarts, N. en C. van Woerkum (2006) 'Frame construction in interaction', blz. 229-237 in N. Gould (red.) *Multi-organisational partnerships, alliances and networks*, Pontypridd: University of Glamorgan.
- Aarts, N., C. Steuten en C. van Woerkum (2014) *Strategische communicatie. Principes en toepassingen*, Assen: Van Gorcum.
- Bateson, G. (1972) *Steps toward an ecology of mind*, New York: Ballantine Books.
- Berger, P. (1998) *The limits of social cohesion: conflict and mediation in pluralist societies*, Boulder (Colorado): Westview Press.
- Bommel, S. van (2008) *Understanding experts and expertise in different governance contexts*, (PhD thesis), Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Brady, H.E. (2011) 'The art of political science: Spatial diagrams as iconic and revelatory', *Perspectives on Politics* 9, 2: 311-331.
- Castells, M. (2007) 'Communication, power and counter-power in the network society', *International Journal of Communication* 1, 2007: 238-266.
- Castells, M. (2012) *Networks of outrage and hope social movements in the internet age*, Cambridge: Polity Press.
- Dascal, M. (2008) 'Dichotomies and types of debate', blz. 27-49 in: F.H. van Eemeren en B. Garssen (red.) *Controversy and confrontation: relating controversy analysis with argumentation theory*, Amsterdam: John Benjamins Publishers.
- Dewulf, A., B. Gray, L. Putnam, R. Lewicki, N. Aarts, R. Bouwen en C. van Woerkum (2009) 'Disentangling approaches to framing in conflict and negotiation research: A meta-paradigmatic perspective', *Human Relations* 62, 2: 155-193.
- Elchardus, M. (2007) 'Classical republicanism and the contemporary voter: An empirical cultural sociology of the relationship between the private realm and the public sphere', *Poetics* 39, 5: 407-425.

- Feddes, F. (2012) 'De ecologische hoofdstructuur voorbij', blz. 11-26 in *Voorbij de EHS, koersen voor het nieuwe natuurbeleid*, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Ford, J.D. (1999) 'Organisational change as shifting conversations', *Journal of Organisational Change Management* 14, 2: 480-500.
- Gamson, W. (1992) *Talking politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gray, B. (2003) 'Framing of environmental disputes', blz. 11-34 in R.J. Lewicki, B. Gray en M. Elliot (red.) *Making sense of intractable environmental conflict: concepts and cases*, Washington DC: Island Press.
- Habermas, J. (2005) 'Concluding comments on empirical approaches to deliberative politics', *Acta Politica* 40: 384-392.
- Hajer, M.A. (2005) 'Setting the stage. A dramaturgy of policy deliberation', *Administration and Society* 36, 6: 624-647.
- Herzele, A. van en N. Aarts (2013) 'My forest, my kingdom' – Self-referentiality as a strategy in the case of small forest owners coping with governmental regulations, blz. 63-81 in *Policy Sciences* 46, 1.
- Herzele, A. van, N. Aarts en J. Casaer (te verschijnen) 'Wildlife comeback in Flanders: Tracing the fault lines and dynamics of public debate', *The European Journal of Wildlife Research* (under review).
- Hook, D. (2001) 'Discourse, knowledge, materiality, history: Foucault and discourse analysis', *Theory and Psychology* 11, 4: 521-547.
- Isaacs, W.N. (1999) 'Dialogic leadership', *The Systems Thinker* 10, 1: 1-5.
- Kim, J. en E.J. Kim (2008) 'Theorizing dialogic deliberation: Everyday political talk as communicative action and dialogue', *Communication Theory* 18: 51-70.
- Lee, J.K., J. Chio, C. Kim en Y. Kim (2014) 'Social media, network heterogeneity, and opinion polarization', *Journal of Communication* 64: 702-722.
- Lévi-Strauss, C (1979) *Myth and meaning. Cracking the code of culture*, New York: Schocken Books Inc.
- Machin, A. (2015) *Een andere kijk op politieke tegenstellingen over klimaatverandering*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Working Paper 10.
- Molder, H. te en J. Potter (red.) (2005) *Conversation and cognition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mouffe, C. (2000) *The democratic paradox*, New York: Verso Books.
- Neuvel, J.M.M. en N. Aarts (2004) 'Voorbij de leek, de wetenschapper en de moralist. Een onderzoek naar typen argumenten die mensen gebruiken om geloofwaardigheid op te bouwen in onderhandelingen over de herinrichting van het landelijk gebied', *Tijdschrift voor sociaalwetenschappelijk onderzoek van de landbouw* 19, 4: 208-216.
- Pearce, W.B. en S.W. Littlejohn (1997) *Moral conflict. When social worlds collide*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Poll, N.E. van de en A. Glasmeier (1997) *Natuurontwikkeling: waarom en hoe? Verslag van een debat*, Den Haag: Rathenau Instituut.
- Putnam, R. (2000) *Bowling alone. The collapse and revival of American community*, New York, Simon & Schuster.

- Rijksoverheid (2014) *Rijksnatuurvisie 2014 'Natuurlijk verder'*, Den Haag: Ministerie van economische zaken.
- Scharmer, O. (2001) *Theory U. Leading from the future as it emerges*, San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Vries, J.R. de (2014) *Understanding trust. Longitudinal studies on trust dynamics in governance interactions*, (PhD thesis), Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Yanow, D. (2000) 'Conducting interpretive policy analysis' in *Qualitative Research Methods Series 47*, Londen: Sage Publications.

